

лізі процесу і результатів реформ та створить базу для прогнозування макроекономічних показників.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Авдашева С., Розанова Н.* Подходы к классификации рыночных структур в экономике // Вопросы экономики. — 1997. — № 6. — С. 144.
2. *Єрохін С.* Динаміка ефективності структурних трансформацій економіки України // Економіка України. — 1998. — № 10. — С. 22.
3. *Осауленко О.* Статистика України в сучасних умовах: проблеми і перспективи // Статистика України. — 1999. — № 4. — С. 7.
4. *Плышевский Б. П.* Проблемы анализа процессов реформирования экономики // Вопросы статистики. — 1999. — № 9. — С. 3.
5. Про програму реформування державної статистики на період до 2002 року // Статистика України. — 1998. — № 3. — С. 30.

С. В. СВІРКО, канд. екон. наук

ДЕЯКІ ПИТАННЯ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ

Термінологія, як невід’ємна складова будь-якого виду діяльності людини, з одного боку, і результат осмислення та реалізації зазначеної діяльності, що уособлюється у вигляді сукупності термінів, з іншого боку, видозмінюється відповідно до розвитку самої діяльності. Оскільки діяльність індивідуумів перебуває в безпосередній залежності від напряму думок, сукупності розумових навичок середовища їх існування — суспільного оточення, серед обставин, що прямо впливали на процес первинного формування термінології будь-якої галузі знань людини, слід виділити національний менталітет. Утім, відповідно до принципів діалектики Геракліта «все плине, усе змінюється», а отже, змінюється і термінологія. Сьогодні, в епоху бурхливого розвитку науково-технічної сфери та процесів всесвітньої глобалізації, спостерігається поступове нівелювання міждержавних перепон, а людство переживає загальні процеси уніфікації та гармонізації. Отож, відповідно до цього, слід казати і про гармонізацію термінології.

Розглядаючи сучасний стан української термінології, слід указати, на не досить утішне становище, що спостерігається сьогодні в цій сфері, безумовно, є результатом тих політичних катаклізмів, які переживала Україна протягом багатьох століть. У таких умовах процес формування української термінології супроводжувався

перервами, що зумовлені різними обставинами. Утім, з черговим етапом самовизначення української держави, процеси формування та розвитку української термінології поновлювались.

Початок останнього десятиріччя минулого століття став відправним етапом у відновленні української термінології та подальшого її розроблення. Аналіз тодішнього стану різних її гілок свідчить, що найзначніших змін, з часів Української Народної Республіки, потребувала економічна термінологія. Насамперед це пояснюється великим часовим розривом в економічній практиці соціально-ринкового господарства. По-друге, зазначене становище пов'язане з ідеологічним відмежуванням Радянського Союзу від світової економіки. По-третє, політика зросійщення українського населення, що продовжувалась сім десятиліть, не сприяла розвитку української економічної термінології.

За десятиріччя незалежної України термінологічний словник економіки значно поповнився і зазнав уточнень. Однак, незважаючи на це, проблеми економічної термінології існують і одною з них є нечіткість окремих визначень та пропозиція недоречної адекватності окремих термінів. У зв'язку з цим автором пропонується до розгляду всім відомі економічні категорії «витрати», «затрати», «видатки».

Перш за все визначимо, чи має право на існування кожне з понять в українській мові. Так, «Новий тлумачний словник української мови», виданий у 2001 р. видавництвом «АКОНІТ» у чотирьох томах (42000 слів), рекомендований Міністерством освіти і науки України для студентів вищих та середніх навчальних закладів, дає, до речі, досить загальні визначення усім трьом поняттям на с.281 та 366 (т.1), с.107 (т.2). Отож, для тих опонентів автора, хто взагалі заперечує факт існування хоча б одного з даних слів (поки що не термінів) в україномовних межах, маємо остаточну позитивну відповідь на користь даної сукупності без винятку.

З огляду на наведений до розгляду приклад виникає інше питання: ступінь конкретності термінів. Зауважимо, що економічна термінологія складна за своєю структурою, тобто має свої підскладові. Є цілий ряд понять, які існують лише в окремих з її підсистем. Головним чином, саме зазначені терміни і визначають специфіку кожної зі складових економічної термінології. Очевидно, що в умовах відбудови як економічної термінології в цілому, так і термінології маркетингу, менеджменту, фінансів, обліку, статистики тощо, дане коло понять потребує додаткових розробок та уточнень.

Однак, опрацювання потребують не тільки спеціалізовані терміни економічної теорії. Деякі основні її поняття, які є загаль-

ними для всіх її складових, також не мають чіткого визначення і саме до такої категорії термінів слід віднести поняття «витрати», «затрати», «видатки».

Варто зауважити, що при вивченні зазначених понять автором був зроблений акцент на вузькопрофесійній базовій літературі: виданнях з бухгалтерського обліку. У зв'язку з цим зрозумілим є питання, що постає: автором проголошено загальний характер термінів, чому ж вивчаються вони в межах облікової системи? Відповідь проста — саме в системі бухгалтерського обліку зазначені поняття набувають вартісної оцінки. Це, до речі, підтверджується одним з основоположних принципів бухгалтерського обліку — принципом єдиного грошового вимірника. Тому, якщо використання цих термінів у будь-якій з економічних сфер у значенні слів-синонімів найменш може бути класифіковане як некоректне, то в бухгалтерському обліку ця некоректність дорівнюється до помилки. Взагалі, на думку автора, дані терміни в економічному словниковому полі мають трактуватися з позиції перш за все бухгалтерського обліку.

Вивчення зазначеного питання проводилося автором у розрізі двох напрямів:

- виявлення використання зазначених термінів у цілому;
- визначення змістовного навантаження даних термінів, що використовуються різними авторами.

Отож, аналіз вітчизняних літературних джерел, при відпрацюванні першого з названих етапів, свідчить про незначні розбіжності в прихильностях авторів. Так, відомі українські економісти М. В. Кужельний, В. Г. Лінник у межах обліку процесу виробництва виділяють поняття «витрати» [1, с.205]. Аналогічної думки дотримуються й інші відомі представники української облікової думки М. Т. Білуха [2, с.95], С. Ф. Голов, В. І. Єфіменко [3, с.213, 216], М. С. Пушкар [4, с.125]. Представники житомирської наукової облікової школи також визначають серед облікових термінів саме «витрати» [5, с.34], а професор Ф. Ф. Бутинець, який і є її деміургом, відзначає, що «найбільш загальним поняттям в українській економічній літературі, що відноситься як до «затрат», так і до «витрат», сприймаються витрати» [6, с.299].

Інша категорія вчених вбачає необхідність у виокремленні понять «витрати» та «затрати». До них належать В. В. Сопко [7, с.263, 301, 304] та Н. М. Грабова [8, с.85].

Єдності серед авторів літератури словниково-енциклопедичного характеру також немає: деякі автори виді-

ляють усі три терміни [9, с.43, 44, 82; 10, с.54, 55, 125], інші спиняються на характеристиці поняття «витрати» [11, с.203].

Відносно другого окресленого напрямку — вивчення фундаментальних праць українських обліковців та енциклопедичної літератури, слід відзначити, що чітких формулювань щодо цих понять небагато (табл.1).

Таблиця 1

ВИЗНАЧЕННЯ ТЕРМІНІВ «ВИТРАТИ» ТА «ЗАТРАТИ» В УКРАЇНСЬКІЙ ЕКОНОМІЧНІЙ ЛІТЕРАТУРІ

№ з/п	Джерело витягу інформації	Визначення терміна
1	Сопко В. В. Бухгалтерський облік (1998)	«Використані у процесі виробництва різні речовини та сили природи на виготовлення нового продукту праці формують поняття <i>затрати</i> » [7, с.264] Формулювання поняття <i>витрати</i> відсутнє, однак саме поняття зустрічається в таблиці Б.7.1 до розділу «Облік формування, розподілу та перерозподілу окремих видів комплексних затрат» [7, с.301]
2	Бутинець Ф. Ф Теорія бухгалтерського обліку (2000)	« <i>Витрати</i> — грошовий вимір суми ресурсів, що використовуються з певною метою» [6, с.299]
3	Голов С. Ф., Єфіменко В. І. Фінансовий і управлінський облік (1996)	Чітке визначення відсутнє, але, на думку автора, доречно навести визначення витрат на продукцію та витрат періоду, що наводяться в контексті класифікаційної схеми витрат. « <i>Витрати на продукцію</i> — це витрати, пов'язані з виробництвом або з придбанням товарів для реалізації. ...У виробничій сфері до таких витрат належать усі витрати (матеріали, зарплата, амортизація верстатів тощо), пов'язані з функцією виробництва продукції. У торговельному підприємстві витратами на продукцію є чиста вартість придбання товарів для реалізації. <i>Витрати періоду</i> — це витрати, що не включаються у собівартість запасів і розглядаються, як витрати того періоду, в якому вони були здійснені» [3, с.216]

4	Девацук Л. Г., Єрмолаєва В. І., Квач Я. П., Рудинська О. В. Теоретичні основи та практика бухгалтерського обліку (2001)	«Витрати — це зменшення економічних вигод протягом облікового періоду, пов'язане або зі зменшенням активів, або зі збільшенням зобов'язань. У результаті таких витрат зменшується власний капітал» [12, с.92]
---	---	---

Закінчення табл. 1

№ з/п	Джерело витягу інформації	Визначення терміна
5	Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 16 «Витрати»	«Витрати — зменшення економічних вигод у вигляді вибуття активів або збільшення зобов'язань, які призводять до зменшення власного капіталу (за винятком зменшення капіталу за рахунок його вилучення або розподілу власниками)» [13, с.2]
6	Справочник — словарь бухгалтера (1995) Под ред. А. Ю. Редько	«Затраты, расходы, издержки — совокупность выраженных в денежной форме расходов предприятий, объединений, организаций, на производство продукции, оказание услуг, выполнение работ и их реализацию» [10, с.54]
7	Бухгалтерський словник (2001) За ред. проф. Ф. Ф. Бутинця	«Витрати (рос.: расходы, издержки; англ. costs, expenses) — 1) зменшення економічних вигод у вигляді вибуття активів або збільшення зобов'язань, що призводять до зменшення власного капіталу (за винятком зменшення капіталу за рахунок його вилучення або розподілу власниками); 2) грошове вираження суми ресурсів, використаних з певною метою; 3) економічний показник роботи підприємства, що характеризує суму витрат, понесених у процесі господарської діяльності» [5, с.34]
8	Економічна енциклопедія (2000) За ред. проф. С. В. Мочерного	«Витрати — виражені у грошовій формі витрати різних видів економічних ресурсів (праці, сировини, матеріалів, основних засобів, фінансових ресурсів) у процесі виробництва, обігу і розподілу продукції, товарів» [11, с.203]

9	Алексєнко Л. М., Олексієнко В. М., Юркевич А. І. Економічний словник (2000)	«Витрати виробництва (manufactory costs; издержки обращения) — виражені у грошовому виразі операційні затрати матеріальних, фінансових, трудових і нематеріальних ресурсів на виробництво продукції; ... Витрати обігу (costs of sales...; издержки обращения) — виражені у грошовому вигляді операційні затрати матеріальних, фінансових ресурсів на здійснення торгової діяльності ...підприємства» [9, с.44]
10	Зеленський П. Г., Зеленська О. П. Українсько-російсько-англійський тлумачний словник ділової людини (1998)	«Витрати, видатки (затраты, издержки) costs, expenses, expenditures» [14, с.40] Чітке визначення відсутнє.

При цьому виявлена різноманітність трактувань поняття «витрати» переважно зводиться до двох формулювань: першого — суто облікового, оскільки визначає поняття витрат у межах балансу (витрати — це зменшення економічних вигод у вигляді вибуття активів або збільшення зобов'язань, що призводять до зменшення власного капіталу (за винятком зменшення капіталу за рахунок його вилучення або розподілу власниками)) і другого, більш загальноекономічного (витрати — грошове вираження суми ресурсів, використаних з певною метою), яке водночас розглядає витрати з позиції такого об'єкта обліку як грошові кошти.

Поряд з цим маємо єдине визначення поняття «затрати», що дається професором В. В. Сопко (№1, табл.1), відповідно до якого даний термін розглядається в площині іншого об'єкта обліку — матеріальних і нематеріальних ресурсів.

Що ж до поняття «видатки», то активне вживання зазначеного терміна в підсистемі бюджетного обліку [16, с.36; 17, с.38], наштовхує на думку про обмеженість його у використанні та дії.

Однак, при уявному відокремлені понять «витрати» і «затрати», більшість авторів вільно оперують обома, з періодичним включенням до них поняття «видатки», як рівнозначними термінами [8, с.85; 10, с.54; 14, с.40; 15, с.46, 246, 253, 260].

Зауважимо, що неточність у визначенні зазначених понять поширюється і на російську економічну термінологію. На підтвердження наводимо слова професора Ф. Ф. Бутинця: «В російській економічній літературі терміни «расходы» (укр. — «видатки»), «затраты» (укр. — «витрати», «затрати»), «себесто-

имость» (укр. — «собівартість») та «издержки» — (укр. — «витрати», «затрати») сприймаються як синоніми. ...В українській мові не існує ... розбіжностей у визначенні одного і того ж поняття, адже є лише термін «витрати» і «собівартість» відповідно до всіх перелічених вище термінів, які існують у російській літературі» [6, с.299].

При цьому практика взаємозамінності вищевказаних понять як української, так і російської (табл.2) термінологічних систем, очевидно, в деякій мірі успадкована від часів Радянського Союзу.

Повчальним у зв'язку з цим видається досвід американських бухгалтерів, які дійшли єдиної думки з приводу визначення поданих до розгляду термінів (табл.3).

Таблиця 2

ВИКОРИСТАННЯ ТА ІДЕНТИФІКАЦІЯ ТЕРМІНІВ «ЗАТРАТЫ», «ИЗДЕРЖКИ», «РАСХОДЫ» В РОСІЙСЬКІЙ ЕКОНОМІЧНІЙ ЛІТЕРАТУРІ

№ з/п	Джерело витягу інформації	Терміни		
		<i>издержки</i>	<i>затраты</i>	<i>расходы</i>
1	Экономическая энциклопедия Под ред. Л. И. Абалкина — М.: Экономикс, 1999	+= (с. 215)	=+= (с. 207)	=+ (с. 649)
2	Большой бухгалтерский словарь Под ред. А. Н. Азриилана — М.: Институт новой экономики, 1999	+= (с. 133)	=+= (с. 126)	=+ (с. 377)
3	<i>Шاپовалова Н. Н., Прудников В. М.</i> Толковый словарь бухгалтера — М.: ИНФРА-М, 1997	+= (с. 65)	=+= (с. 63)	=+ (с. 171)
4	Бухгалтерский учет Под ред. П. С. Безруких — М.: Бухгалтерский учет, 1994	+= (с. 166)	=+ (с. 160)	+ (с. 219)
5	<i>Астахов В. П.</i> Теория бухгалтерского учета — М.: Экспертное бюро-М, 1997	+= (с. 191)	=+ (с. 191)	+ (с. 193)
6	<i>Кутер М. И.</i> Бухгалтерский учет: основы теории — М.: Экспертное бюро-М, 1997	+= (с. 125)	=+ (с. 125)	+ (с. 125)
7	<i>Карпова Т. П.</i> Основы управленческого учета — М.: ИНФРА-М, 1997	—	+= (с. 113)	=+ (с. 121)
8	<i>Кондраков Н. П., Краснова Л. П.</i> Принципы бухгалтерского учета — М.: ФБК-ПРЕСС, 1997	+= (с. 119)	=+ (с. 119)	+ (с. 193)

Таблиця 3

ВИЗНАЧЕННЯ ТЕРМІНІВ «EXPENDITURES», «COST», «EXPENSE» В АМЕРИКАНСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРІ (У ПЕРЕКЛАДІ НА РОСІЙСЬКУ)

№ з/п	Джерело витягу інформації	Визначення термінів
1	Международный бухгалтерский учет. GAAP и IAS. Справочник бухгалтера от А до Я	<i>Затраты/себестоимость (cost)</i> — денежное выражение величины ресурсов, затраченных на хозяйственную деятельность [18, с. 164] <i>Издержки (expenditures)</i> — уменьшение суммы средств или увеличение суммы обязательств в результате приобретения товаров или оплаты услуг [18, с. 73] <i>Расходы (expense)</i> — уменьшение суммы капитала как результата деятельности компании в течение отчетного периода, т.е. использования или употребления ресурсов в течение отчетного периода [18, с. 154]

Закінчення табл. 3

№ з/п	Джерело витягу інформації	Визначення термінів
2	Роберт Н. Энтони Самоучитель по бухгалтерскому учету	<i>Затраты/себестоимость (cost)</i> — денежное выражение величины ресурсов, используемых для тех или иных целей [19, с. 287] <i>Издержки (expenditures)</i> — уменьшение суммы средств или увеличение суммы обязательств как результат приобретения товаров или оплаты за услуги [19, с. 275] <i>Расходы (expense)</i> — уменьшение суммы капитала как результат деятельности компании в течение отчетного периода, т.е. использования или употребления ресурсов в течение отчетного периода [19, с. 286]

Утім, невизначеність і розпливчатість понять не тільки вносять плутанину в термінологічну систему, а й не сприяють подальшому розвитку всіх напрямів економічних наук. Оскільки, за глибоким переконанням автора, будь-яке термінологічне поле повинно мати чіткі визначення його термінів та виключати будь-яку взаємозамінність понять, визначимо справжній зміст запропонованих до розгляду категорій.

Для цього слід звернутись до поняття предмета та об'єктів обліку. Традиційно, під предметом бухгалтерського обліку ми розуміємо господарську діяльність суб'єкта господарювання. Усіляка діяльність має за мету отримання якогось результату, при

цьому господарська діяльність також не є безвідносною і передбачає одержання певного продукту. Отож, маємо процес виробництва матеріального і нематеріального продукту. Відомо, що необхідною умовою процесу виробництва є наявність таких складових: людей, з їхніми навичками і вміннями; предметів праці, що є об'єктами праці людей і які видозмінюються під її впливом; засобів праці, за допомогою яких людина змінює предмети праці. Таким чином, маємо процес постачання перерахованих ресурсів для процесу виробництва. І врешті-решт, для досягнення головної мети господарської діяльності — отримання прибутку та/або забезпечення умовно-постійної господарської діяльності, а значить і відтворення процесу виробництва, необхідним є процес реалізації (рис.1).

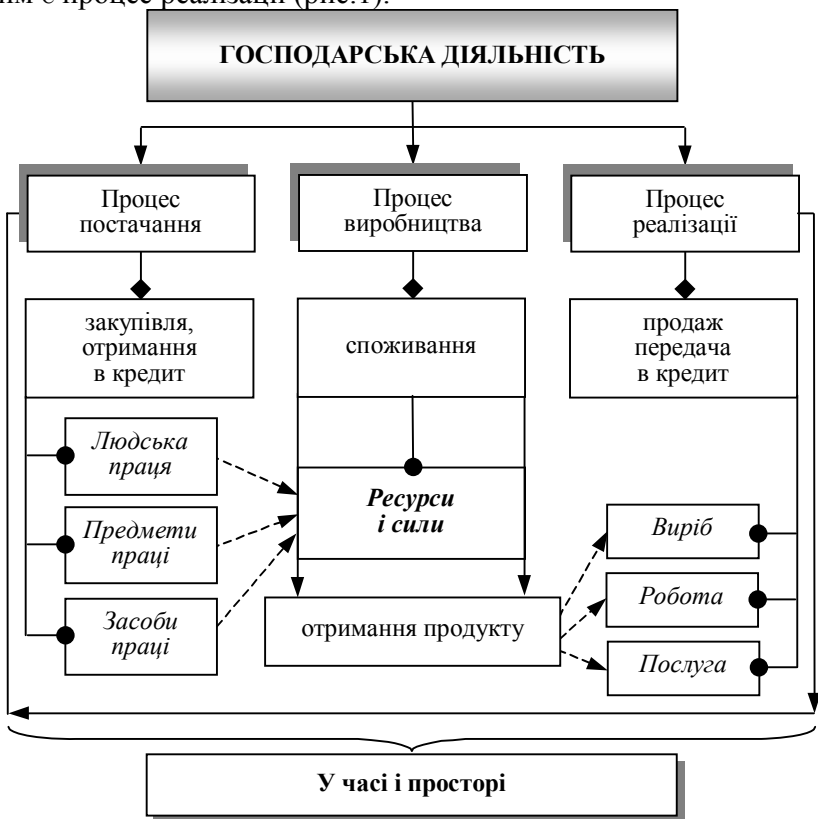

Рис. 1. Структурна характеристика господарської діяльності як предмета бухгалтерського обліку

Розгляд структурної характеристики предмета бухгалтерського обліку в розрізі об'єктів — процесів постачання, виробництва, реалізації — під кутом ідентифікації понять «затрати», «витрати» та «видатки» в зазначеному полі дає можливість наголосити на таких важливих моментах:

1) у межах процесу постачання спостерігається витрачання грошових коштів чи взяття суб'єктом господарювання зобов'язань на сплату певної суми коштів при настанні відповідного моменту платежу, з метою отримання та поповнення елементів продуктивних сил;

2) у межах процесу виробництва певного продукту відмічаємо факти затрати певної кількості відповідних елементів продуктивних сил суб'єкта господарювання;

3) у процесі господарської діяльності в часі, в цілому для забезпечення всіх процесів суб'єкт господарювання здійснює загальне використання коштів.

Відповідно до виокремлених ключових пунктів можливе подання до розгляду таких формулювань:

Витрати — зменшення грошових коштів чи збільшення кредиторських зобов'язань для отримання та поповнення продуктивних сил суб'єкта господарювання.

Затрати — грошовий вираз використаних та фактично чи умовно зменшених продуктивних сил для виробництва певного продукту.

Видатки — загальна сума використаних коштів за період для забезпечення господарської діяльності суб'єкта господарювання. В обліковій практиці бюджетних установ видатки поділяються на касові і фактичні.

Як бачимо, запропоновані визначення враховують як загально-економічні позиції і категорії, так і облікові поняття та елементи. Урахування автором основних моментів господарської діяльності на юридичному просторі України відповідає умовам відбудови та подальшого становлення української економічної термінології.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кужельний М. В., Лінник В. Г. Теорія бухгалтерського обліку. — К.: КНЕУ, 2001. — 334 с.
2. Білуха М. Т. Теорія бухгалтерського обліку. — К.: КДТЕУ, 2000. — 692 с.
3. Голов С. Ф., Єфіменко В. І. Фінансовий та управлінський облік. — К.: Автоінтерсервіс, 1996. — 544 с.

4. *Пушкар М. С., Журавель Г. П., Литвин Ю. Я., Мельник В. Г.* Теоретичні основи бухгалтерського обліку. — Тернопіль: ТАНГ, 1998. — 269 с.
5. Бухгалтерський словник / За ред. проф. Ф. Ф. Бутинця. — Житомир: Рута, 2001. — 224 с.
6. *Бутинець Ф. Ф.* Теорія бухгалтерського обліку. — Житомир: ЖІ-ТІ, 2000. — 640 с.
7. *Сопко В. В.* Бухгалтерський облік. — К.: КНЕУ, 1998. — 448 с.
8. *Грабова Н. М.* Теорія бухгалтерського обліку: 2001. — К.: А.С.К., 2001. — 272 с.
9. *Алексєєнко Л. М., Олексієнко В. М., Юркевич А. І.* Економічний словник: банківська справа, фондовий ринок. — К.: Максимум, Тернопіль: Економічна думка, 2000. — 592 с.
10. Справочник — словарь бухгалтера / Под ред. А. Ю. Редько. — К.: Друкар, 1995. — 178 с.
11. Економічна енциклопедія: У 3 т. Т. 1 / С. В. Мочерний та ін. — К.: Академія, 2000. — 864 с.
12. *Девацук Л. Г., Єрмолаєва В. І., Квач Я. П., Рудинська О. В.* Теоретичні основи та практика бухгалтерського обліку. Ч. 1. — Х.: Одиссей, 2001. — 495 с.
13. Національні стандарти бухгалтерського обліку в Україні: Закон. Положення. Інструкції: Збірник нормативно-правових актів / Упоряд. Д. О. Горлов, І. В. Шпак. — К.: Юрінком Інтер, 2000. — 232 с.
14. *Зеленський П. Г., Зеленська О. П.* Українсько-російсько-англійський тлумачний словник ділової людини. — К.: Українсько-фінський інститут менеджменту і бізнесу, 1998. — 560 с.
15. *Василик О. Д.* Державні фінанси. — К.: Вища шк., 1997. — 383 с.
16. *Джога Р. Т.* Бухгалтерський облік у бюджетних установах. — К.: КНЕУ, 2001. — 250 с.
17. *Свірко С. В.* Бухгалтерський облік і прийняття рішень у бюджетних організаціях. — К.: КНЕУ, 2000. — 188 с.
18. Международный бухгалтерский учет. GAAP и IAS. Справочник бухгалтера от А до Я / Сост. В. М. Матвеева. — М.: Дело и Сервис, 1998. — 192 с.
19. *Роберт Н. Энтони.* Самоучитель по бухгалтерскому учету. — М.: Триада НТТ, 1998. — 292 с.